

2. Hermanns 1995 – Hermanns F. Kognition, Emotion, Intelligenz. Dimensionen lexikalischer Semantik // Gisela Harras (Hrsg.). Die Ordnung der Wörter. – Jahrbuch des IDS. – Nr. 1993. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1995. – S. 138–178.
3. Kaptjurova 2005 – Kaptjurova O. Vyhuky suchasnoji anglijskoji movy (systemnyj ta diskursyvnyj aspekt): avtoref. dyss. kand. philol. nauk. – K., 2005.
4. Römer, Matzke 2005 – Römer C., Matzke B. Lexikologie des Deutschen. Eine Einführung. 2. Auflage. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2005. – 236 S.
5. Schmidt-Atzert 1996 – Schmidt-Atzert L. Lehrbuch der Emotionspsychologie. Stuttgart: Kohlhammer, 1996.
6. Weinrich 1993 – Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1993. – 1111 S.
7. Weshbizkaja 1999 – Weshbizkaja A. Semantika meshdometij // Semanticheskiye universalii i opisanije jazikov. – M., 1999.
8. Zielke 2008 – Zielke A. Niemand, null und Nasenbär. Die besten Wortporträts vom Sonntag. – Bergisch Gladbach : Gustav Lübbe Verlag, 2008. – 141 S.

Ольга Мохначова

ТРАНСФОРМАЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ ВЕРСІЇ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ» В ПІЗНІХ РОМАНАХ Е. М. РЕМАРКА (ДО ПРОБЛЕМИ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ)

Iga Mokhnatschova. Die Transformation der deutschen Version «der verlorenen Generation» in den späten Romanen die Erich Maria Remarque (zum Problem der Selbstidentifizierung). Im Artikel wird einer der Aspekte des Problems der verlorenen Generation behandelt: die Veränderung dieses Begriffs in späteren Romanen von Erich Maria Remarque. Der Analyse werden folgende Charakterzüge der Figuren der verlorenen Generation wie die Verlust der sozial-ideologischen und nationalen Identität unterzogen. Auch die Frauenfiguren sind als Version der verlorenen Generation charakterisiert.

У роботі "Велика війна як прояв кризи європейської цивілізації. До 90-річчя початку 1-ї Світової війни" (2004) доктор історичних наук, професор Степан Виднянський писав: "Напевно, не буде перебільшенням стверджувати, що всі нещастя ХХ століття, що принесло людству найтяжчі випробування, почалися саме з Першої світової війни (1914-1918 рр.) – найважливішої події століття, що відкрило нову епоху в історії світової цивілізації. Генріх Манн назвав цю війну "матір'ю катастроф століття". Вона була від-

биттям корінних змін, що відбулися у світі в попередні сторіччя, одним із найжахливіших наслідків процесу розвитку цивілізації, зокрема закономірним наслідком загострення протиріч між європейськими державами, але одночасно й проявом їх внутрішньої кризи, міжнародних, соціальних та інших проблем у суспільстві".

Однією з таких очевидних проблем, що стала знаковою для літератури ХХ століття, був ефект "загубленого покоління", що поширився в понятійному просторі сучасності. Термін "загублене покоління" у сучасному вжитку настільки розповсюджений, що містить у собі безліч змістів, часом протилежних за значенням. Цим терміном послуговується соціологія, психологія, філософія та багато гуманітарних наук, за потреби уточнюючи його зміст. Однак у його вихідному, первісному значенні, як свідчать термінологічні довідники [8; 9], це визначення покоління письменників, що дебютували після Першої світової війни, у творах яких відобразилися розчарування в цивілізації й втрата "просвітницьких ідеалів, загострених трагічним досвідом війни". Зерно проблеми в цьому аспекті пов'язане з тим, що Перша світова війна була не єдиним самогубним досвідом людства, внаслідок якого страждали наступні покоління. Чому ж саме цей трагічний урок вивів на світову сцену покоління загублених молодих людей, які залишили такий яскравий слід у світовому мистецтві?

Добре досліджена в літературознавстві проблема "загубленого покоління" [див. Б. Сучков; Я.Н. Засурський, Дм. Затонський та ін.] пов'язує цей феномен з рядом молодих обдарованих письменників, які озвучили комплекс втрати ідеалів і сенсу життя за стандартами попереднього покоління: Дм. Затонський, наприклад, пише: "Література "загубленого покоління" склалася в європейських й американських літературах протягом десятиліття після закінчення Першої світової війни. Зафіксував її появу 1929 рік, коли було видано три романи: ("Смерть героя" англійця Олдингтона, "На Західному фронті без змін" німця Ремарка та "Прощай, зброє!" американця Хемінгуея) <...> У цих романах було стільки розпачу й болю, що їх визначали як скорботний плач по вбитим на війні, навіть якщо герої рятувалися від куль. Це реквієм по цілому

поколінню, що не відбулося через війну, на якій розсипалися, немов бутафорські замки, ідеали й цінності, яким учили з дитинства. Війна оголила неправду багатьох звичних догм і державних інститутів, таких, як родина і школа, вивернула навиворіт фальшиві моральні цінності та ввергнула рано постарілих юнаків у безодню безвір'я та самотності" [2].

Тема "загубленого покоління" не останню роль зіграла у творчості багатьох видатних представників літератури ХХ століття - починаючи з вищезгаданих Р. Олдингтона, Е. Хемінгуей, їхніх сучасників Д. Досс Пассоса, Ф.С. Фіцджеральда, У. Фолкнера, А. де Монтерлана, А. Мальро, Ж.П. Сартра, А. Камю і до письменників "повоєнного заклику", таких, наприклад, як У. Стайрон, І. Шоу або Курт Воннегут. Однак для Е.-М. Ремарка ця тема залишилася провідною - протягом усієї творчої діяльності й через всі його романи простежується тема трансформації "розгубленості" не тільки в умовах війни й післявоєнного стресу, але й у відносно спокійні 50-60 роки ХХ століття.

Е.М. Ремарк – популярний і не позбавлений дослідницької уваги автор. Серед авторів, що аналізували творчість німецького письменника, слід зазначити Б. Сучкова, Л. Копелева, В. Кондратьєва, А. Бітова, Є. Нечепорука та ін. Але при аналізі критичних робіт видно, що найповніше у творчості письменника досліджено тему "загубленого покоління" у ранній трилогії Ремарка, своєрідність його героя, що пережив жахи Першої світової. При цьому недостатньо уваги приділяється жіночим образам у творах Ремарка, які також відбивають суть проблеми й відзначені комплексом "загубленого покоління". Крім того, проблема трансформації свідомості героя "загубленого покоління" у повоєнному існуванні також багатьма дослідниками не визначається як така, що заслуговує на увагу. Ю. Безелянський, оцінюючи пізніше творчість Ремарка, пише: "Один із пізніх романів Ремарка "Життя в борг" (1959) був сприйнятий публікою без захвату. Герої Ремарка, як і він сам, постаріли й розмірковували про смерть і вічність, а читачі, як і раніше, чекали від письменника безшпашних витівок і пригод по барах. Певною мірою Ремарк став жертвою "алкогольної культу-

ри", яку проповідував у своїх книгах. Останні його твори "Тіні в раю" та "Ніч у Лісабоні" були сповнені белетристичних шаблонів, що дало підставу книжковому оглядачеві "Нью-Йорк таймс" оголосити: "Ремарк як письменник скінчився" [1]. Проте у контексті творчої реалізації письменника пізні романи Ремарка мають значення не тільки як етап розвитку його художньої концепції, але також як продовження центральної теми творчості – долі представників "загубленого покоління".

Літературний дебют Ремарка пов'язаний з його досвідом військових випробувань і був такий актуальний, що три книги про Першу світову – "На західному фронті без змін", "Повернення" та "Три товариші" (1938) – стали своєрідними художніми документами епохи, поетичними літописами й маніфестами "загубленого" покоління. У передгрозовій атмосфері Другої світової війни, що насувається на Європу, "загублені" герої Ремарка марно демонстрували небезпеки щойно пережитого досвіду Першої. В авторській передмові до роману "На Західному фронті без змін" Ремарк писав, що він має намір "розповісти про покоління, яке погубила війна, про тих, хто став її жертвою, навіть якщо врятувався від снарядів". Деформація особистості як неминучий досвід перенесених на війні випробувань, як наслідок корінних змін свідомості жителя першої половини ХХ століття – ось домінанта творчості Ремарка, вирішується вона в руслі "загубленого покоління" чи виходить далеко за його межі, як це можна бачити в його наступних романах.

Якщо трилогія про 18-літніх хлопців, так чи інакше погублених Першою світовою війною, стала еталоном світогляду і світовідчуття "загубленого покоління", то в романі "Життя в борг" (1959) на перший погляд тема "загубленого покоління" не заявлена. Головний герой роману – 40-річний гонщик Клерфе, історія його відносин із хворою на туберкульоз дівчиною нагадує історію лейтенанта Генрі та медсестри Катрін з роману Хемінгуей "Прощай, зброе!": той же досвід пережитої війни, та ж приреченість і неможливість "сепаратного миру". Розбіжності – у трактуванні Ремарком способу виживання, що декларується його героями. Так, на початку роману Клерфе стикається на бензоколонці із заправником на прізвище Ге-

ринг, який пояснює йому: "Ми базельські Геринги. Якби я був із тих, мені не довелося б качати бензин. Ми одержували б жирну пенсію". Цей цинізм базується не тільки на державній політиці повоєнної Німеччини, лояльної до військових злочинців, - це також спекуляція на хворобливій цікавості, що виявляють до кривавого однопамільця хлопчика європейські туристи з короткою пам'яттю, і одночасно тривожний сигнал для героя. Він бачить, що нічого не міняється за десять повоєнних років, "хоча під час війни всі люди дали собі клятву, якщо залишаться в живих, не повторювати цієї помилки. Але людина швидко все забуває".

Втрата соціальної ідентифікації, ідеологічно визначеного положення у світі, цілісність якого зруйнована війною та її наслідками, відрізняє світогляд "загублених" героїв Ремарка. Це стосується не тільки чоловіків, що воювали або переслідувалися фашистами, але й жіночих персонажів. Подруга Клерфе бельгійка Ліліан – яскравий приклад "загубленого" світосприймання: "Уже чотири роки, як я тут, у горах. А перед тим чотири роки була війна. Що я знаю про життя? Руйнування, втеча з Бельгії, сльози, страх, смерть батьків, голод, потім хвороба через голод і втечу. До цього я була дитиною. Я вже майже не пам'ятаю, як виглядають міста вночі. Що я знаю про море вогнів, про проспекти й вулиці, що виблискують по ночах? Мені знайомі лише затемнені вікна і град бомб, що падають із мороку. Мені знайомі лише окупація, пошуки притулку та холод. Щастя? Як звузилося це безмежне слово, що сяяло колись у моїх мріях. Щастям стали здаватися нетоплена кімната, шматок хліба, притулок, будь-яке місце, що не обстрілювалося" [5, с. 139].

На різних етапах творчості Ремарка жіночі образи набувають різного трактування. Образ Пат у романі "Три товариші" - це майже ідеальний варіант надійного друга та люблячої жінки, що не залежить від впливу соціальних факторів і прагматичного розрахунку. Вона, як і Ліліан, уявляє щастя в основному на рівні особистих відносин, свята, поважного ставлення до себе з боку героїв - товаришів по втрачених мріях, але ніяк не міцної моделі існування за стандартними законами моделі із запрограмованим майбутнім. Їх "розгубленість" у навколишньому світі настільки оче-

видна й екстравагантна, що перетворюється на своєрідну інородність (про Ліліан говорять, що вона з Марса). Їх "незаземленість" виражається в приреченості: обидві хворі туберкульозом, обидві можуть зникнути в будь-який момент – будуть загублені й у фізичному плані. Їм протипоставлений такий яскравий варіант "загубленої героїні", як Ізабелла-Женевьєва з більше пізнього роману Ремарка "Чорний обеліск". Страждаючи на роздвоєння особистості, вона втратила орієнтири в реальному світі і не може зберегти індивідуальність у стані шизофренічного зриву.

Зміна поняття "загублене покоління" як характеристики молодих людей, які втратили старі буржуазні ідеали й не змогли замінити їх новими моральними цінностями, не знають, який життєвий шлях обрати надалі, у пізніх романах Ремарка йде в напрямку втрати соціально-ідеологічної ідентифікації й замиканні в особистій, замкнутій сфері. Його герої схильні до філософствування, іронічні, сентиментальні, вони створюють свій кодекс поведінки, для якого характерні стоїцизм, недовіра, глибоко прихована ліричність й іронія.

Герой посмертно виданого роману Ремарка "Тіні в раю" (1971) Роберт, який був у концтаборі, рятуючись від фашистів, два роки просидів у підвалі Брюссельського музею, але не втратив опірності - вивчав живопис за каталогами, щоб вижити і зберегти інтелект. Опинившись в Америці, він не може повірити, що втеча скінчилася, вивчає мову, шукає роботу - бореться за життя, але він також позначений знаком "втраченості", як і всі його побратими: "Я був у натовпі й у той же час почувався чужим, неприкаяним, відрізаним від людей; нас розділяла не скляна стіна, не відстань, не ворожість і не відчуженість, а щось незриме. Це "щось" стосувалося мене одного й коренилося в мені самому <...> І раптом я зрозумів: діставшись чужих берегів, я аж ніяк не уник небезпеки, - навпаки: саме зараз вона загрожувала мені з особливою силою. Загрожувала не ззовні, а зсередини. Дуже довго я думав тільки про те, щоб зберегти собі життя. У цьому й полягав мій порятунок. То був примітивний інстинкт самозбереження, інстинкт, що виникає на кораблі, що потопає, коли починається паніка й у людини одна мета - залишитися живим. Але вже незабаром, від завтра, а може

навіть із цієї дивовижної ночі, дійсність розкриється переді мною по-новому, і в мене знову з'явиться майбутнє, а значить, і минуле. Минуле, що вбиває, якщо не зумієш його забути або закреслити" [6, с.43]. Роберт – німець, який несе у своїй свідомості не тільки неприйняття фашизму, але й відповідальність за цей "поворот до варварства". У його випадку комплекс "загубленості" містить у собі ще й втрату національної ідентифікації, що на найглибшому підсвідомому рівні здатна харчувати людську особистість багатоміковими навичками виживання.

У романі "Тіні в раю" Ремарк виявляє глибоке розуміння психології загубленості й визначає деякі можливості її подолання: "Люди, що не мали кореня, були надзвичайно нестійкі – у їхньому житті випадок відігравав вирішальну роль. Якби того вечора у Бразилії, коли Стефан Цвейг і його дружина покінчили життя самогубством, вони могли б вилити кому-небудь душу, хоча б по телефону, нещастя, можливо, не сталося б. Але Цвейг опинився на чужині серед чужих людей. І зробив на додачу фатальну помилку - написав спогади; а йому треба було бігти від них, як від чуми. Спогади захлиснули його. Тому-то і я так страшився спогадів. Так, я знав, що повинен діяти, хотів діяти. І свідомість ця давило на мене, як важкий камінь. Але колись треба, щоб скінчилася війна й щоб я міг знову оселитися в Європі" [6, с.23].

Аналізуючи творчість Е.Хемінгуей, як одного з оспівувачів "загубленого покоління", А.І. Старцев називає це покоління "незарєєстрованими втратами" війни 1914-1918 рр. Він зауважує, що всі вони, пройшовши пекло війни, понесли тілесні й моральні травми. Герої Ремарка в цьому плані не просто жертви війни, вони новий вид покоління, що пережило деформацію особистості й навчилися виживати. Не випадково критики відзначають життєстійкість й опірність як очевидну рису героя Ремарка: "Ремарківське світовідчуття не настільки безвихідне, як хемінгуївське" [2, с. 331].

У кожного покоління своя війна – потерянність это результат травмы, утраты идеалов или отсутствия таковых. При этом, состояние потерянности предполагает изначальное приобретение каких-либо опор; ирония и даже цинизм как форма потерянности –

состояние не врожденное, а приобретенное. У героев Ремарка цинизму окружающей среды – войны, предательства, идиотизма и ограниченности обывательского существования, чреватого фашизмом и преследованиями, – противостоит человеческое достоинство, талант дружбы и романтичность. С современной точки зрения эти качества кажутся такими же идеалистическими, как динозавры. Моральные ценности сегодня девальвируются без вмешательства извне, для современности не обязательно нужна война, чтобы человек ощутил себя безнадежно потерявшимся под натиском социальной и техногенной катастрофы новой эпохи начала XXI века.

У кожного покоління своя війна: загубленість – це результат травми, втрати ідеалів або їх відсутності. При цьому, стан загубленості передбачає первинне надбання будь-яких опор; іронія і навіть цинізм як форма розгубленості – стан не вроджений, а набутий. У героїв Ремарка цинізові навколишнього середовища – війн, зрадництва, ідіотизму й обмеженості обивательського існування, багатого на фашизм і переслідування, – протистоїть людське 'достоїнство, талант дружби та романтичність. Із сучасної точки зору ці якості здаються такими ж ідеалістичними, як динозаври. Моральні цінності сьогодні девальвуються без втручання ззовні, для сучасності не обов'язково потрібна війна, щоб людина відчула себе безнадійно загубленою під натиском соціальної і техногенної катастрофи нової епохи початку XXI століття.

БІБЛОГРАФІЯ

- Безелянский Ю. От «Триумфальной арки» до «Черного обелиска» [Электронный ресурс] / Юрий Безелянский // Московская правда - № 28 (574) – Режим доступа: www.koshavp.ru/!/domik-tempera/jun/remark.doc
- Затонский Д. В. Художественные ориентиры XX века: Ремарк [Электронный ресурс] / Дмитрий Владимирович Затонский // - Электронная Библиотека литературоведения.htm - Режим доступа: www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/zaton/08.php
- Олдридж Дж. После потерянного поколения / Джон Олдридж - [Сост. А. С. Мулярчик] - М.: Художественная литература, 1981. – 240 с.
- Орлов Р. Проблема личности в романе Э.М. Ремарка «Черный обелиск»/ Р. Орлов // Вестник ЛГУ. – 1974. - № 8. – С. 80-90.
- . Ремарк Э.-М. Жизнь взаимы / Эрих Мария Ремарк - М.: ВИТА-ЦЕНТР, 1992. - 248 с.
- Ремарк Э.-М. Тени в раю / Эрих Мария Ремарк - М.: Худож. лит., 1989. - 368 с.
- Ремарк и споры о нем // Вопросы литературы. - 1963. - № 1. – С. 92-119.

- Словарь литературоведческих терминов [сост. Л.И. Тимофеев, С.В. Тураев]. - М.: Просвещение, 1974. - 504 с.
- Словник літературознавчих термінів [під ред. В.М. Лесин, О.С. Пулинець]. - К.: Радянська школа, 1965. - 431 с.
- Сучков Б. Л. О книгах Эриха Ремарка // Сучков Б.Л. Лики времени. Статьи о писателях и литературном процессе. Т. 2. - М.: Художественная литература, 1976. - 412 с.
- Фрадкин И. Антифашистские романы Ремарка / И. Фрадкин // Ремарк Э.М. Ночь в Лиссабоне. Тени в раю. Романы: Пер. с нем. - М.: Правда, 1990. - С. 605-624.

Оксана Остроушко

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У НАВЧАННІ РІДНОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВ

Охана Ostrouschko. Die soziokulturelle Komponente im Mutter- und Fremdsprachenunterricht. Im Artikel wird die Stellung der soziokulturellen Komponente im Mutter- und Fremdsprachenunterricht behandelt. Der Autor befasst sich besonders mit der Weltanschauungsgrundlage und dem Erziehungsaspekt der Arbeit mit der soziokulturellen Komponente des Sprachunterrichtsinhalts.

Різноманітні соціальні, культурні, політичні, ідеологічні зрушення, які відбуваються в сучасному українському суспільстві у зв'язку із здобуттям незалежності, світовими процесами глобалізації, входженням країни у загальноєвропейський і світовий простір висувають нові вимоги щодо системи освіти в цілому й щодо мовної освіти зокрема. Особливої значущості набувають комунікативні вміння й навички особистості: її здатність швидко й правильно сприймати й обробляти отриману в процесі спілкування інформацію, доступно, логічно й різноманітно в плані мовного оформлення формулювати свої думки, вільно послуговуватися мовою в різних ситуаціях тощо [Остроушко 2007: 60]. Саме тому основною метою навчання як рідної, так і іноземної мов визначено формування комунікативної компетенції особистості, що передбачає вміння комунікативно доцільно (отже, відповідно до мети й ситуації спілкування) користуватися засобами мови в усіх видах мовленнєвої діяльності. Крім того, зазначає В. Калінін, випускник школи сьогодні повинен володіти сучасними ціннісними орієнтирами і досвідом творчої діяльності, бути готовим до міжособисті-